

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

ПЕРЕДМОВА

Курс «Морфеміка і словотвір» є одним із найскладніших курсів сучасної української літературної мови, який передбачає вивчення і засвоєння теоретичних основ морфеміки, дериватології, морфології та вироблення практичних умінь і навичок, зокрема вміння правильно виконати морфемний, словотвірний аналіз; виявити морфологічні явища, що відбуваються при словотворенні; будувати словотвірні ланцюжки, гнізда тощо. Для цього студенти насамперед повинні мати глибоку теоретичну базу, оволодіти необхідним поняттєвим апаратом і вільно застосовувати набуті в процесі вивчення курсу знання при виконанні практичних завдань.

Методика вищої школи сьогодні виробила різні шляхи і прийоми вивчення тієї чи іншої дисципліни. У сучасній лінгвістиці наявні різні способи узагальнення, закріплення та перевірки набутих знань. Поширеним є модульно-рейтингове навчання, вагомим компонентом якого є застосування самостійної та індивідуальної роботи студентів.

На допомогу викладачеві та студентам підготовлено пропонований посібник, який має практичний характер і передбачає поглиблення та закріплення набутих теоретичних знань шляхом самоперевірки та самооцінювання.

Посібник укладено на основі чинної програми навчання студентів філологічних факультетів. У праці автори запропонували 50 варіантів самостійних робіт, що об'єднують теоретичні питання та практичні завдання, частина яких є проблемно-пошукового, розвиваючого характеру. Теоретичні питання здебільшого сформульовано дискусійно.

Запропоновані самостійні роботи можуть бути підсумковими, заліковими та екзаменаційними. Можна пропонувати виконувати їх удома, застосовувати з метою підготовки до виконання підсумкової екзаменаційної роботи, підсумкового тестового контролю.

Розв'язання завдань самостійної роботи передбачає виявлення теоретичних знань та вмінь виконувати морфемний і словотвірний аналіз слова, будувати словотвірний ланцюжок, парадигму, гніздо.

У посібнику подано 30 варіантів індивідуальних завдань з морфеміки і словотвору, що можна пропонувати студентам як індивідуальні науково-дослідні завдання (ІНДЗ) у кінці вивчення курсу.

Ще одним важливим складником цієї праці є тести з курсу. Тестування як об'єктивна й ефективна форма контролю активно застосовується у шкільній і вузівській практиці. До кожного тестового завдання подано варіанти відповідей. Це дозволить студентам самостійно розв'язувати тести й об'єктивно себе оцінювати.

З метою узагальнення та перевірки теоретичних знань і практичних умінь та навиків студентів у посібнику вміщено завдання для підсумкових контрольних робіт з морфеміки і словотвору.

На допомогу студентів автори підготували зразки морфемного та словотвірного аналізу, а також перелік основної та додаткової літератури зі словотвору.

Пропонований посібник можуть використовувати студенти стаціонарної та заочної форм навчання.

Матеріал посібника апробовано у навчальній роботі зі студентами філологічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Варіант 1

1. Охарактеризуйте типи морфем за характером значення.
2. Виявіть і позначте формотворчі суфікси у словах. З'ясуйте їхню роль.

Наймудріший, задумавшись, замріявся, начитатися, крокуючи, пожовклий.

3. Установіть морфемну структуру слів та вкажіть типи їхніх основ.

Співбесідник, знебарвити, по-материнськи, вгорі, учителька, словесність, високочолій.

4. Проаналізуйте морфонологічні явища, які відбулися при творенні слів.

Засудження, перекладач, обіг, граматист, моряцький, криворізький.

5. Із пропонованого уривка выпишіть похідні слова. З'ясуйте, якими способами вони утворилися.

Убогість слова — це убогість думки, а убогість думки веде до моральної, інтелектуальної, емоційної, естетичної «товстошкірості», низька культура мови збіднює духовний світ людини (В. Сухомлинський).

6. Виберіть правильно побудовані словотвірні ланцюжки. Виділіть твірні основи і форманти.

Воля → вільно → звільнений.

Писати → написати → напис.

Берег → береговий → узбережжя.

Щастя → щасливий → щасливо.

Музика → музикант → музичний.

7. Виконайте повний морфемний і словотвірний аналіз слова *перерозподіл*.

Варіант 2

1. Запишіть та охарактеризуйте морфологічні явища.
2. Сформулюйте значення афіксів у словах, попередньо їх виділивши.

Іновірець, хитаючись, аптекарка, по-сільському, написаний, зірвався.

3. Із пропонуваного уривка випишіть слова з подільними основами. Доведіть їхню подільність.

Люди, які накидаються на все, які розмінюють свої почуття направо і наліво, по-моєму, зрештою, мусять себе відчутти злидарями (О. Гончар).

4. Розподіліть слова за способами творення, виділіть твірні основи та форманти, попередньо утворивши словотвірні пари.

Синюватий, зрілість, прамова, розкричатися, ніколи, дошкільний, безстрашність, аморальний, прибережний, наспіватися, з'їхатися.

5. Випишіть абрєвіатури, з'ясуйте різновид кожної з них.

Докір, фінвідділ, ЗМІ, літредактор, спасибі, спецкор, ледь-ледь, обмір.

6. Побудуйте словотвірне гніздо і словотвірний ланцюжок від слова *земля*.

7. Виконайте повний морфемний і словотвірний аналіз слова *довголіття*.

Варіант 3

1. З'ясуйте, чим відрізняється морфема від слова.
2. Охарактеризуйте значення та походження префіксів у словах.

Міжнародний, аморальний, ультрамодний, антивоєнний, безхліб'я.

3. Визначте, у поділі якого слова на морфєми допущено помилку.

При-мор-ськ-ий, роз-граф-л-ен-ий, уч-и-тель, глїб-ок-ий, в-низ-у.

4. Із пропонованого уривка випишіть слова з подільними основами. Доведіть їхню подільність.

*Зацвіли вже липи й щедро ллють навколо
Аромат солодкий,
Повний світлий чар (В. Сосюра).*

5. Виявіть, яке зі слів не належить до даного словотвірного типу.

Артистка, прочистка, медалістка, солістка.

6. Установіть, якими способами утворено слова, попередньо утворивши словотвірні пари. Позначте твірні основи і форманти.

Мудрість, запис, доброзичливий, однолюб, надірвати.

7. Здійсніть повний морфемний і словотвірний аналіз іменника *сучасник*.

Варіант 4

1. Дайте визначення морфеми й охарактеризуйте її головні ознаки.

2. Знайдіть слова з формотворчим суфіксом. Умотивуйте свій вибір.

Пожарище, лікарка, зв'язківець, прийшла, самолюбство, сміливіший.

3. Обґрунтуйте, чому основа слова *обруч* не членується на морфеми.

4. Із пропонованого уривка випишіть слова з подільними основами. Доведіть їхню подільність.

*Я стужився, мила, за тобою,
З туги обернувся мимохіль
В явора, що палений журбою,
Сам один між буками стоїть.*

Д. Павличко

5. Визначте способи творення прислівників, утворивши словотвірні пари. Виділіть твірні основи і форманти.

Наліво, по-вовчому, тихо, недалеко, по-тернопільськи.

6. Побудуйте словотвірні ланцюжки від слів *брат* і *думати*.
7. Здійсніть повний морфемний і словотвірний аналіз іменника *міжгір'я*.

Варіант 5

1. З'ясуйте, які морфеми називаються словотворчими, формотворчими.
2. Визначте, в якому зі слів суфікс *-ин-* не має значення одиничності.

Цибулина, картоплина, хатина, жарина, десятина.

3. Установіть морфемну структуру слів та вкажіть типи їхніх основ.

По-зимовому, зоряниця, посміхатися, вальсувати, розщедритися, самолюб.

4. Із запропонованого уривка випишіть слова з подільними основами. Доведіть їхню подільність.

*Я готовий повірити в царство небесне,
Бо не хочу, щоб в землю ішли без сліда
Безіменні, святі, незрівнянно чудесні,
Горді діти землі, вірні діти труда.*

В. Симоненко

5. Проаналізуйте морфонологічні процеси, які відбулися при творенні слів.

Козаччина, вищий, попелище, кістлявий, паризький.

6. Доберіть мотивувальні слова, встановіть твірні основи, форманти. Вкажіть спосіб словотворення.

Відцвісти, доброволець, педрада, синь, бандурист.

7. Здійсніть повний морфемний і словотвірний аналіз слова *перебудова*.

Варіант 6

1. Обґрунтуйте мету етимологічного аналізу.
2. Охарактеризуйте значення суфіксів у словах, попередньо виокремивши їх.

Учитель, гордість, веселіший, тракторист, студентка.

3. У поділі якого слова на морфеми допущено помилку?

Лік-ар-к-а, ворож-к-а, зачіс-к-а, роз-кат-к-а.

4. Із пропонованого уривка виписіть слова з подільними основами. Доведіть їхню подільність.

*Ще в дитинстві я ходив у траву,
В гомінливі трепетні ліси,
Де дуби мовчали величаво
У краплинках ранньої роси.*

В. Симоненко

5. Установіть твірні основи і форманти поданих слів, утворивши словотвірні пари.

Надхмарний, ніжність, правнук, миролюбний, поновому.

6. Побудуйте словотвірний ланцюжок і словотвірне гніздо від слова *мова*.

7. Здійсніть повний морфемний і словотвірний аналіз слова *зорепад*.

Варіант 7

1. З'ясуйте, у чому полягає префіксально-суфіксальний спосіб творення слів. Наведіть приклади.

2. Охарактеризуйте значення префіксів у словах.

Закричати, безхмар'я, міжобласний, перекопати, відійти.

3. Із пропонованого уривка виписіть слова з подільними основами. Доведіть їхню подільність.

*Не дивися так привітно, Не милуй мене шовково,
Яблуновоцвітно. Ясно-соколово.
Стигнуть зорі, як пшениця: На схід сонця квітнуть розжі:
Буду я журиється. Будуть дні погожі.*

П. Тичина

4. Утворіть словотвірні пари, встановіть твірні основи, форманти. Укажіть спосіб словотворення.

Переддощів'я, перенести, клопотання, підсвідомість, хтось, сонцесяйний.

5. Утворіть словотвірний ланцюжок і словотвірне гніздо від слова *друг*.

6. З'ясуйте, якими способами утворено пропоновані слова.
Короткозорість, звіробій, словотворення, листоноша, ЗМІ.

7. Здійсніть повний морфемний і словотвірний аналіз підкресленого слова.

Труд оживляє гори й води, у нім ніщо не пропада (В. Сосяра).

Варіант 8

1. З'ясуйте мету і завдання морфемного аналізу. На прикладі одного слова (на вибір) покажіть послідовність його виконання.

2. Сформулюйте значення суфіксів у словах.

Втікач, поетеса, обдумавши, чорніший, радість, рудуватий.

3. Знайдіть слово з нульовою морфемою.

Давно, спік, там, журі, жабо.

4. Із пропонованого уривка випишіть слова з подільними основами. Доведіть їхню подільність.

*Прислухайтесь, як океан співає —
Народ говорить. І любов, і гнів
У тому гомоні морським. Немає
Мудріших, ніж народ, учителів;
У нього кожне слово — це перлина,
Це праця, це натхнення, це людина.*

М. Рильський

5. Доведіть непродуктивність утворень.

Королева, попада, поштамт, кіоскер, кіпріот.

6. Доберіть твірні слова, встановіть твірні основи, форманти. Вкажіть спосіб словотворення.

Доброчинець, направо, гордість, медсестра, вичитати, філфак.

7. Здійсніть повний морфемний і словотвірний аналіз слова *листуватися*.

Варіант 9

1. З'ясуйте, що таке подільність основи. Схарактеризуйте ступені подільності.

2. Знайдіть і выпишіть слова з нульовими морфемами. Сформулюйте значення цих морфем.

Вихід, Дніпро, знав, десять, учора, повість.

3. Які слова із пропонованих мають два корені? Позначте їх. Укажіть типи основ.

Миротворець, бездум'я, книгообмін, фальсифікація, по-навикидати.

4. Із пропонованого уривка выпишіть слова з подільними основами. Доведіть їхню подільність.

*Розплелись, розсипались, розпались,
Наче коси, вересневі дні;
Ми з тобою ще не накупались,
А вже грає осінь у вікні.*

Д. Павличко

5. До поданих слів доберіть твірні слова, виділіть твірні основи, форманти, вкажіть спосіб словотворення.

Довіку, безпомилковий, мужність, прадід, женихатися, тритомник.

6. Побудуйте словотвірне гніздо і словотвірний ланцюжок від прикметника *добрий*.

7. Здійсніть повний морфемний і словотвірний аналіз підкресленого слова.

Мені поля задумливо шептали свої ніким не співані пісні (В. Сосюра).

Варіант 10

1. З'ясуйте, у чому суть відношень мотивації. Назвіть види мотивації.

2. Знайдіть і выпишіть із поданого уривка слова з подільними основами. Поділіть ці слова на морфemi.

*Арфами, арфами —
золотими, голосними обізвалися гаї,*

*самодзвонними:
йде весна запашна,
квітами-перлами закосичена.*

П. Тичина

3. Доберіть самостійно 5 прикладів зі словотворчими і 5 прикладів із формотворчими афіксами.

4. У пропонованих словах виділіть твірні основи і форманти, утворивши словотвірні пари. Укажіть їх спосіб творення.

Милозвучність, безсніжний, землетрус, перехід, Мирослава, скотитися, гніздитися.

5. Виявіть слово, утворене способом нульової суфіксації. Наведіть свої приклади.

Переддень, післямова, виклик, довіку.

6. Побудуйте словотвірний ланцюжок і словотвірне гніздо від дієслова *ходити*.

7. Виконайте повний морфемний і словотвірний аналіз слова *одноліток*.

Варіант 11

1. З'ясуйте, у чому полягає мета словотвірного аналізу. На прикладі одного слова (на вибір) покажіть послідовність його виконання.

2. Сформулюйте значення афіксів у словах.

Мудріший, написавши, купатися, прегарний.

3. Виявіть слово, поділене на морфеми неправильно.

З-гас-л-о, мов-л-енн-я, від-нес-ить, страш-н-о.

4. Із пропонованого уривка випишіть слова з подільними основами. Доведіть їхню подільність.

Найпрекрасніша мати щаслива,

Найсолодші кохані вуста,

Найчистіша душа незрадлива,

Найскладніша людина проста.

В. Симоненко

5. У пропорованих словах виділіть твірні основи і форманти, утворивши словотвірні пари. Укажіть їх спосіб творення.

Відвертість, безголосий, вагон-ресторан, літопис, літописець, Причорномор'я, надуматися, дошкільний.

6. Побудуйте словотвірний ланцюжок та словотвірне гніздо від слова *білий*.

7. Виконайте повний морфемний і словотвірний аналіз слова *миротворець*.

Варіант 12

1. З'ясуйте, що називається способом словотворення. Які є класифікації способів словотворення у сучасному мовознавстві?

2. Установіть морфемну структуру слів та вкажіть типи основ.

Навіки, переляк, пошукати, вибілений, добродійний, осінній.

3. Сформулюйте значення префіксоїдів і суфіксоїдів у словах, попередньо підкресливши їх.

Мовознавець, півтон, напівфабрикат, хвилеподібний, сходознавець, наукоподібний.

4. Із пропорованого уривка випишіть слова з подільними основами. Доведіть їхню подільність.

Дитина — дзеркало родини: як у краплі відбивається сонце, так у дітях відбивається моральна чистота матері й батька (В. Сухомлинський).

5. Утворивши словотвірні пари, виділіть твірні основи і форманти у пропорованих словах. Укажіть їхній спосіб творення.

Хтось, насип, попереду, Кабмін, з'їхатись, добродійний.

6. Побудуйте словотвірне гніздо і словотвірний ланцюжок від слова *старий*.

7. Виконайте повний морфемний і словотвірний аналіз слова *очищення*.

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	3
Завдання для самостійної роботи	5
Індивідуальні науково-дослідні завдання.....	43
Тести	54
Морфеміка.....	54
Словотвір.....	83
Підсумкова контрольна робота	113
Морфеміка.....	113
Завдання для самостійної роботи	125
Словотвір.....	125
Морфемний аналіз слова	137
Схема повного морфемного аналізу слова.....	137
Зразки повного морфемного аналізу слів	138
Зразки скороченого запису морфемного аналізу слів.....	143
Словотвірний аналіз похідного слова	146
Схема повного словотвірного аналізу похідного слова	146
Зразки повного словотвірного аналізу похідного слова	147
Зразки скороченого запису словотвірного аналізу похідного слова.....	151
Праці з морфеміки та словотвору (для самостійного опрацювання та конспектування).....	154
Питання для підсумкового тестування.....	155
<i>Література</i>	157
<i>Словники</i>	158